

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Віннічук Алла Петрівна

УДК 82 – 311.6 (161.2) «19»

**КОНЦЕПЦІЯ ГЕРОЇЧНОГО МИНУЛОГО УКРАЇНИ ТА СПОСОБИ ЇЇ
ХУДОЖНЬОГО ВТІЛЕННЯ В РОМАННІЙ ПРОЗІ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ
(МИКОЛА СИРОТЮК, ВІТАЛІЙ КУЛАКОВСЬКИЙ,
МИКОЛА ГЛУХЕНЬКИЙ)**

Спеціальність 10.01.01 – українська література

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі української філології Маріупольського державного гуманітарного університету.

Науковий керівник: **Кейда Федір Федорович**, доктор філологічних наук, професор

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Гуляк Анатолій Борисович,
Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
професор кафедри новітньої української літератури

кандидат філологічних наук
Приліпко Ірина Леонідівна,
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»,
старший викладач кафедри української мови та літератури

Захист відбудеться «29» травня 2009 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.15 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, б-р Тараса Шевченка, 14.

Із дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці імені М.О. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58

Автореферат розіслано «26» квітня 2009 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.О.Ткаченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Українські письменники Микола Сиротюк, Віталій Кулаковський і Микола Глухенький належать до покоління тих, кому, за словами Юрія Клена, «...на герць піти не вистачило сили... кого гірка, як смерть, Недоля під ярмо важке схилила». Їхня творча активність припадає на 60-80-ті роки ХХ століття – добу, коли доводилося послуговуватися езопівською мовою, вдаватися до натяків і евфемізмів, перепускаючи написане через сито самоцензури. Митці наражалися на небезпеку вже використанням рідної мови, адже це само собою зараховувало їх до числа потенційних націоналістів, опонентів комуністичної ідеології. Критика виявилася аж надмір стриманою в оцінці творчого набуtku прозаїків. Пояснюється це, по-перше, опрацюванням ними переважно історичної тематики (доволі дражливий момент, позаяк не кожен у ті часи міг писати так, як, скажімо, Натан Рибак) і, по-друге, тим, що твори письменників не сягали епічних висот у художньому моделюванні національної минувшини, хоча репрезентували добротню опрацьований матеріал. Та вони були вкрай потрібні літературі, бо закладали підґрунтя, на якому зростають першорядні таланти, чия творчість закумуляує національні пориви народу, стає епохальним явищем літературного розвитку.

Актуальність теми дослідження. Накопичений мистецтвом слова досвід ніколи не відходить у безвість. На певному етапі літературного поступування стильовий потенціал до певної міри може вичерпуватися, щоб згодом відродитися у новому контексті – вже в модифікованій формі. Отже, не слід беззастережно відкидати художній набуток письменників, які творили за «совєтської» доби, примусово дотримуючись «соцреалістичних» приписів. Адже саме вони, усвідомлено чи спорадично, занурюючись у сенс життєвих реалій, зосібна, в героїку національної минувшини, розхитували радянські ідеологічні доктрини «зсередини». Морально-етичні ідеали українського народу, фізична і духовна витривалість лицарів-предків – учасників національно-визвольних змагань, глибинні загальнолюдські цінності потрактовуються й обстоюються в їхніх творах зчаста набагато виразніше, точніше, ніж у соціологічних чи історичних розвідках.

М. Сиротюк, В. Кулаковський та М. Глухенький були справжніми подвижниками національного духу в царині красного письменства. У розбудові ідейно-естетичних концептів творчості вони спиралися на усвідомлення духовної культури українства як вияву його самодостатності, сприяли розширенню стримуваних «згори» меж цієї культури, розгортали свою літературну діяльність як націєтворчу. Художня модель героїчного минулого, представлена в прозі цих авторів, слугує формуванню історичного мислення, глибшому розумінню особистістю власного місця в соціумі, віднайденню індивідом шляхів до самопізнання й самоствердження. Твори прозаїків викликають інтерес не лише в аспекті образних рецепцій перебігу поворотних історичних подій, а й з огляду на порушену в них морально-

філософську, психологічну проблематику. Відтак їхні імена заслуговують на реабілітацію, а спадщина – на повернення до активного мистецького життя.

Сьогочасність фахового аналізу історичної прози М. Сиротюка, В. Кулаковського та М. Глухенького зумовлюється також необхідністю відповідно до сучасних вимог науки і в новому ідеологічному ключі узагальнити спорадичні спостереження над творчістю митців, потребою введення їх індивідуальних мистецьких здобутків у контекст літературознавчих уявлень про вітчизняне письменство другої половини минулого століття. З огляду на зміну ціннісних орієнтацій, перегляд узвичаєних літературознавчих гіпотез запропонована дисертація органічно вписується в цілком закономірний процес наукового студіювання творчості забутих письменників.

Як уже йшлося, спадщина цих митців нечасто опинялася у фокусі наукових спостережень фахівців і загалом розглядалася побіжно. Так, В. Дончик у восьмитомній «Історії української літератури» (1971) лише називає романи М. Сиротюка і М. Глухенького з-поміж вдалих спроб української прози ХХ століття в її потягові до епічності відображення подій минулого та розкриття характерів видатних історичних осіб. В. Чумак (літературно-критичний нарис «Минуле – очима сучасника», 1980) у загальному плані характеризує діалогію М. Глухенького про Коліївщину та роман М. Сиротюка «Побратався сокіл». Дослідник звертає увагу на проблемно-тематичну й композиційну специфіку творів, найпоказовіші способи характеротворення, прагне визначити окремі художні хиби. Певне місце творам усіх трьох письменників відведено в монографії Ф. Кейди «Відлуння далекої доби: Гайдамаччина в українській літературі»(2000). Їх проза осмислюється вченим переважно під кутом зору взаємодії романтичних і реалістичних тенденцій у підходах до відтворення історичних подій та в аспекті художніх концепцій людини, з'ясування портретно-психологічних рис історичного образу, його національної природи. В одному з розділів монографічної праці Л. Ромащенко «Жанрово-стильовий розвиток сучасної української історичної прози: Основні напрями художнього руху» (2003) аналізуються, зокрема, романи В. Кулаковського «Мартин Пушкар» і «Іван Сірко». Дослідниця простежує еволюцію романного мислення письменника, детально зупиняючись на домінантних принципах моделювання образів та особливостях трансформації історичної правди в правду художню. На загал же, діяльність М. Сиротюка, В. Кулаковського і М. Глухенького ще не представлена в історії українського письменства. Відтак дозріла потреба дослідження специфіки їх прозового слова та внеску у вітчизняний літературний процес.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна праця виконана як складова частина комплексної теми кафедри української філології Маріупольського державного гуманітарного університету.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Маріупольського державного гуманітарного університету (протокол № 9 від 16 квітня 2005року).

Мета роботи – з'ясувати художні особливості історичної романістики М. Сиротюка, В. Кулаковського і М. Глухенького; здійснити комплексне системно-аналітичне дослідження їх творчого доробку; довести естетичну цінність і певну етапність аналізованої прози в українському літературному процесі другої половини ХХ століття.

Відповідно до мети було поставлено такі конкретні **завдання**:

- простежити генезу й основні складові еволюції світоглядно-естетичних переконань М. Сиротюка, В. Кулаковського і М. Глухенького;
- проаналізувати жанрово-стильову специфіку, образну систему та структурні особливості романів цих авторів;
- ідентифікувати психологічні складові «героїчного» й «трагічного» характеру в художньому світі історичної романістики літературів;
- подати літературознавчий дискурс історичної та художньої правди в творах М. Сиротюка, В. Кулаковського, М. Глухенького;
- висвітлити специфіку художнього моделювання героїки національного минулого в них;
- схарактеризувати ключові моменти розв'язання проблеми «людина - історія» в обраних для аналізу творах;
- визначити здобутки і втрати історичної прози митців, сформувані її літературознавчу оцінку, встановити місце та роль у вітчизняному письменстві означеного періоду.

Об'єктом дослідження стали епічні твори М. Сиротюка, В. Кулаковського, М. Глухенького, в яких знайшли відображення державницькі змагання українського народу, художня історія доби Київської Русі, козаччини та гайдамаччини.

Окрім літературних творів, у роботі використано фольклорні й архівні матеріали, наукові розвідки з історії України (В. Антонович, О. Апанович, М. Грушевський, О. Єфименко, М. Костомаров, І. Крип'якевич, М. Максимович, Д. Мордовець, П. Мірчук, Н. Полонська-Василенко, О. Субтельний, Д. Яворницький), дослідження з проблем поетики, жанру й стилю (М. Коцюбинська, О. Потебня, В. Жирмунський, Д. Лихачов, Ю. Лотман, Р. Барт, Р. Якобсон), культурології (М. Попович, В. Скуратівський, В. Біблер), філософії (Ф. Ніцше, Х. Ортега-і-Гассет, К. Ясперс).

Предметом дослідження обрано текстовий літературознавчий аналіз романів М. Сиротюка, В. Кулаковського, М. Глухенького, вивчення особливостей запропонованих ними художніх версій героїчної української минувшини, домінуючих параметрів історизму і поетикальної специфіки прози письменників.

У дисертації застосовано системно-функціональний підхід до вивчення літературних явищ, використано біографічний, проблемно-тематичний, історико-порівняльний, культурно-історичний, описовий **методи**

дослідження, а також елементи психоаналітичної критики. Такий комплексний підхід забезпечує проведення всебічного аналізу обраної проблеми.

Теоретико-методологічну основу роботи становлять наукові праці вітчизняних літературознавців Л. Александрової, С. Андрусів, Є. Барана, Н. Бернадської, О. Білецького, А. Гуляка, Т. Гундорової, В. Дончика, М. Ільницького, Г. Клочека, Ю. Коваліва, Б. Мельничука, М. Наєнка, М. Сиротюка, А. Ткаченка. Дисертант спирається також на висновки щодо поетики художнього твору, вміщені в розвідках С. Єфремова, І. Франка, Л. Дем'янівської, М. Жулинського, Л. Задорожної, В. Кузьменка, Д. Наливайка, П. Рудякова, Г. Семенюка, М. Ткачука, В. Чумака, Г. Штоня.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації вперше в українському літературознавстві досліджується процес становлення етичних та естетичних концептів творчості М. Сиротюка, В. Кулаковського, М. Глухенького, висвітлюється їх діяльність на теренах національного письменства. Уперше дається різноаспектна інтерпретація художніх якостей малодослідженої романної прози письменників із залученням останньої до вітчизняного літературного контексту доби. Новими вбачаються й синкретичні підходи до розв'язання порушених проблем, що дають можливість для висновку про дифузійний характер прозового мистецтва аналізованого періоду. Робота спрямовує на подальше осмислення питань ідейно-тематичного прочитання твору, жанрових форм, літературного характеру, сприяє запровадженню об'єктивних критеріїв у підходах до усвідомлення історіософії, тяглості внутрішньолітературних традицій в українському художньому процесі.

Практичне значення дослідження. Матеріали дисертації передбачають застосування в лекційних курсах з історії української літератури ХХ століття, спецкурсах, спецсемінарах, при написанні навчальних програм, посібників, пошукових досліджень (курсівих, дипломних, магістерських) з історії письменства. Здобуті наукові результати можуть скласти основу літературних портретів письменників.

Апробація і впровадження результатів роботи. Дисертація є самостійним дослідженням, результати якого апробовані в доповідях і виступах на щорічних наукових та науково-практичних конференціях різних рівнів: Обласна науково – методична конференція «Сучасний погляд на літературу» (Вінниця, 2007), VIII Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Українська література: духовність і ментальність» (Кривий Ріг, 2008 року), I Всеукраїнська наукова конференція із серії «Літературні контексти ХХ століття» (Вінниця, 2009), звітна наукова конференція викладачів і студентів Інституту філології і журналістики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, 2009).

Роботу в повному обсязі обговорено і рекомендовано до захисту на розширеному засіданні кафедри української філології Маріупольського

державного гуманітарного університету (протокол № 03 від 09 червня 2008 року).

Публікації. За темою дисертаційної праці у фахових наукових виданнях опубліковано сім статей, що відображають основні наукові результати проведеного дослідження.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків і бібліографії (264 позиції). Загальний обсяг дисертаційної праці – 196 сторінок, із яких 175 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У «**Вступі**» схарактеризовано стан вивчення досліджуваної проблеми, обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, сформульовано наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи.

У першому розділі – «**Джерела, естетична природа та контекст художнього мислення письменників**» – простежено генезу та основні етапи еволюції світоглядно-естетичних переконань М. Сиротюка, В. Кулаковського, М. Глухенького, розкрито проблеми теоретичного характеру з метою створення підґрунтя, на якому вибудовується безпосередній аналіз творчого доробку митців.

Зокрема, окрему увагу приділено дослідженню розвитку українського історичного роману. Насамперед зазначено, що вже на початку ХХ століття окреслилося дві тенденції поступування жанру: зорієнтована на класичну традицію (М. Івченко, В. Підмогильний, Є. Плужник, О. Слісаренко тощо) та «експериментальна» (В. Домонтович, М. Йогансен, М. Хвильовий, Гео Шкурупій, Ю. Яновський та інші). Наголошено на тому, що романи перших десятиліть ХХ віку характеризувалися оригінальністю жанрових модифікацій і тяжінням до модерної образності.

Однак в 1930-ті роки – відповідно до соцреалістичної жанрової «номенклатури» – набувають розвитку ідеологічний, виробничий, «сільський», панорамний і роман виховання. У романах, що з'явилися в роки Другої світової війни («Професор Буйко» Я. Баша, «Україна кличе» С. Склярєнка, «Кров України» В. Собка та ін.), цілком закономірно осмислювалися події, пов'язані з боротьбою проти фашизму. Для 1950-х років характерним було домінування різних жанрових схем. Так, виробничий роман ґрунтувався на мотиві творчої праці з обов'язковою наявністю опозиції «новаторство – консерватизм», образу мудрого партійного керівника і под. 60-ті роки минулого століття були періодом соцреалізму «з людським обличчям»; 70-ті – часом трансформації соцреалістичного роману (ідеологічного, «колгоспного», історичного) з паралельним розвитком притчеподібних структур. Упродовж 1980-х років вітчизняна романістика демонструвала прагнення до широкомасштабності художніх узагальнень, що, як правило, тісно пов'язувалося з «потребами часу».

Аналізуючи наукові дослідження Н.І.Бернадської, вказано на те, що засобом «розкитування» соцреалістичного романного канону був «хімерний»

роман, «... який набуває статусу популярної форми осмислення сучасності з позицій вічності, філософської постановки питань людського буття, «народознавчих» проблем. Його продуктивність засвідчується низкою різновидів – іронічно-«коментувальний», історико-«легендарний», гротесково-фантастичний, притчевий, алегорично-поетичний, казковий, міфологічно-поетичний... Ліризація також сприяє тому, що український роман поволі «виламується» із соцреалістичного канону: поглиблюється філософічність письма, зростає увага до людини, її самотності й самодостатності. Заакцентовано на тому, що це ж стосується й роману історичного (зокрема, історичної романістики досліджуваних авторів), що в своїх кращих зразках безкомпромісно відкидав найголовніші соцреалістичні догми.

Простежуючи основні етапи становлення ідеологічних та естетичних уподобань Миколи Сиротюка, Віталія Кулаковського і Миколи Глухенького, зазначено, що позасумнівним здобутком прозаїків є вдала спроба на новому історичному відрізку заторкнути больові точки суспільної свідомості, художньо змодельовати героїчні й водночас трагічні події українського минулого. У художній формі митці виступали й проти історичних фальсифікацій, знецінювання державницьких змагань українського народу, зокрема, козаччини та гайдамаччини.

Осмислюючи творчий доробок письменників, потлумачено, що художній світ їх прози органічно пов'язаний із часовою конкретикою. Маємо на оці наявність уявлення про співіснування минулого – сучасного – майбутнього, образи часу біографічного (юність – старість), історичного (доленосні історичні події), календарного (зміна пір року, свят і буднів), добового (ранок – день – ніч). Наголошено на тому, що своїм основним завданням прозаїки вважали формування портрета героїчних епох, де за основні виміри обиралися історія й людина. Йдеться, зокрема, про моделювання національного характеру – категорії, що її літературознавці кваліфікують як «...образ із виразними етноментальними рисами, з притаманною йому моделлю світоуявлення, історичною пам'яттю, відповідною шкалою цінностей, унікальним світовідчуттям, генетичним кодом, специфічним способом мислення, які сформувалися з урахуванням своєрідності території, мови, побуту, звичаїв і традицій, під впливом економічного й культурного розвитку» (В.С.Працьовитий).

У процесі аналізу творів М. Сиротюка, В. Кулаковського та М. Глухенького, зазначено, що образно моделюючи героїчну минувшину, автори звертаються до інтригуючих динамічних сюжетів, справді сильних характерів, розмаїтих живописних деталей. Простежено також глибоке проникнення в психологію героїв, зображених у контексті гострого національного, релігійного, соціально-політичного, станового протистояння й у колі особистих драм. Це, властиво, зумовлювало непересічну ідейно-мистецьку значущість їхніх творів.

Також вказано на те, що для романів М. Сиротюка, В. Кулаковського та М. Глухенького характерне тяжіння до максимально точного відтворення історичних подій, використання документів, архівних і літописних матеріалів.

Читаючи їх, за органічним поєднанням описуваних подій часом важко розмежувати вимисел і домисел. Одначе жодних сумнівів у реалістичності зображення не виникає. Письменники демонструють справжню майстерність у «суміщенні» документальних фактів із вимислом і домислом. Оприлюднюючи власний погляд на перебіг подій героїчного минулого, літератори прагнуть до показу життєвої правди – виправданого гніву національно поневолених українців, які взяли до рук зброю, щоб захистити власне право на існування. Домислюючи події, автори привідкривають завісу над історією, переконуючи читача в тому, що сучасність зумовлюється минулим.

У романах усіх трьох прозаїків діють як реальні, так і вигадані персонажі. Іноді сюжетна дія цілком сконцентровується довкола останніх. У цьому випадку слід говорити про переконаність митців у не випадковості випадкового, їхнє прагнення до виявлення історичних закономірностей, цілісної правди про минуле. Оці «перестановки», в процесі яких наперед виступає обґрунтований вимисел, а за ним уловлюється історично достовірне тло, дають змогу «відкрити» героїку минувшини й справити неабиякий вплив на читача. Знакові історичні особи постають у романах М. Сиротюка, В. Кулаковського та М. Глухенького зазвичай уже сформованими особистостями. Як правило, вони вивищуються не лише над непересічною фізичною міццю, життестійкістю, а й великою духовністю. Водночас зауважено, що на підходи митців до зображення видатної особистості помітно вплинула «літературна політика» другої половини ХХ століття, внаслідок чого образи Наливайка, Сірка, Залізняка, Гонти тощо часом перетворюються на зразок для наслідування підростаючому поколінню. Простежуються тут і спричинені «партлітноменклатурними» вимогами штампі, загальники: вивершення постаті славетної особистості через показ цілковитої негативності антипода; напередзаданість розвитку стосунків між центральним героєм та антиподом; наявність вимисленого другорядного персонажа – російського селянина-повстанця, що товаришує з головним героєм.

Відтворюючи переломні моменти історії козаччини, гайдамацьких рухів, письменники передають надзвичайно складне перехрещення гострих соціальних, національних, релігійних суперечностей, глибоко осмислюють і засуджують колонізаторську політику чужоземних завойовників України. Дотримуючись принципу історизму, прозаїки послідовно простежують розвиток основного конфлікту – непримиренного зіткнення інтересів волелюбної нації і «загребущих сусідів». Поглиблення історизму їхніх творів виявляється і в деталізованій розробці проблеми рушійних сил, характеру визвольних рухів, у показі усвідомлення кращими синами України потреби здобуття незалежності коли не собі, то бодай нащадкам. Автори самовільно не втручаються в перебіг історії, від чого їхні герої набувають життєво достовірних рис, уособлюючи в собі органічне поєднання людських долів із вікопомними подіями далеких епох. У конфліктах романів не просто відбиваються суспільно-політичні протиріччя. Вони підпорядковуються розкриттю в долях історичних героїв і вигаданих персонажів соціального

сенсу суперечностей, показові фізичних і моральних випробувань, яких зазнає людина у вирі державницьких змагань своєї доби.

Художнє узагальнення історії передбачає віднайдення певних закономірностей її поступу, поглиблений погляд на причини й наслідки історичних явищ. Національна трагедія українського народу в романах М. Сиротюка, В. Кулаковського, М. Глухенького постає у картинах людського страждання, усвідомлюваної й неусвідомлюваної жорстокості, а найпаче – героїки визвольної боротьби, що її автори прагнуть відчутти й передати серцем безпосереднього учасника подій. Прикметно, що трагедію поневоленої нації й окремої особистості письменники осмислюють крізь виміри християнської етики.

Як свідчать спостереження, М. Сиротюк, В. Кулаковський та М. Глухенький, звертаючись до зображення історичного минулого, за чільну мету ставили здійснення глибокого художнього зрізу основних етапів українського державотворення, розвитку національної ідеї. Способи досягнення цієї мети зумовлювалися пануючими того часу жанрово-стильовими напрямками, що помітно впливали й на авторську свідомість, і на кількісне та якісне співвідношення історичного факту й художнього домислу (вимислу). Тому маємо підстави говорити про явні фактичні невідповідності, необґрунтований вимисел, зокрема, в романах «Побратався сокіл» М. Сиротюка, «Мартин Пушкар» В. Кулаковського і «Коліївщина» М. Глухенького. В інших творах, попри різні ідеологічні «зсуви», розповідь присутньо «вивільнюється», стає полісемічною, більш інформативною, особистіснішою. Скажімо, романи М. Сиротюка «На уманських високих кручах», «Слава переможеним», В. Кулаковського «Дике поле», «Іван Сірко», М. Глухенького «Колії», витримані в традиційній, проте оновленій манері аналітичного повістування, прикметні тяжінням до ґрунтового віддзеркалення суспільно-політичних реалій, характерів, історичної атмосфери доби. Романи М. Сиротюка «На крутозламі», В. Кулаковського «Северин Наливайко», де простежуємо майстерність письменників в органічному поєднанні історичного матеріалу й домислу, оригінальні шляхи образного узагальнення історичних подій, сприймаються як своєрідні художні версії деяких маловідомих сторінок вітчизняної історії (доля Сави Чалого; перебіг окремих подій народного повстання під керівництвом Наливайка і под.). Звужуючи хронологічні лінії й виводячи невелике (як для історичного твору) число персонажів, В. Кулаковський у романі «Володимир Мономах» вдається до глибокого художнього аналізу проблеми взаємовідносин непересічної особистості та соціуму.

На загал же, романам усіх трьох авторів притаманна помірність щодо насиченості подіями й особами – як історичними, так і вигаданими. Тим часом, письменникам вдалося переконливо відтворити історичну ситуацію тієї чи іншої доби, художньо «обробити» факти та явища, зафіксовані документально. Зрозуміло, що плін історичних подій відіграє в згаданих творах надзвичайно важливу роль. Однак найбільше митці цікавилися особистістю в історії, людиною як виразником індивідуально-національних і

психологічних властивостей. Справді, має рацію відомий літературознавець Г. Штонь, зазначаючи: «Історичний український роман тим і уник зашморгу застою, що мав і опрацьовував першоджерела принципово інші – невимерлу, попри всі над нею знуцання й викривлення духовнонародну давнину, яка самим фактом свого існування в пам'яті нащадків доводила свою буттєву життєстійкість».

У романах М. Сиротюка, В. Кулаковського та М. Глухенького про гайдамаччину простежено поглиблення уснопоетичних традицій. Йдеться передовсім про відмежування письменників від найпростіших форм використання художньої практики фольклору (стилізація, імітація і под.). Натомість помічено тяжіння до більш широких узагальнень, пов'язаних із уважним осмисленням як фольклорного досвіду, так і філософських, морально-етичних аспектів минулого й сучасного буття. Через це письменство ставало специфічною духовною опозицією уніфікованій ідеологізації всіх сфер життя, короткозорому оптимізмові, що культивувалися того часу. Характерно, що М. Сиротюк, В. Кулаковський, М. Глухенький із невичерпних надбань усної творчості відбирали саме те, що найбільше відповідало ідейно-тематичному спрямуванню їхніх творів. Фольклорна стихія в їх прозі відчувається на різних рівнях – тематичному, жанровому, жанрово-типологічному, словниковому і, головне, концептуальному. Зрештою, це зрозуміло, позаяк народ висвітлював події не з позицій «замовної» історичної науки, а так, як розумів їх, сподіваючись бути господарем на власній землі.

Доведено, що головними джерелами прози М. Сиротюка, В. Кулаковського і М. Глухенького були історіографічні дослідження, український фольклор та художній досвід попередньої української літератури.

У другому розділі – **«Жанрово-змістові тенденції історичної прози Миколи Сиротюка та Миколи Глухенького : проблеми традиції і новаторства»** – проаналізовано жанрово-стильову специфіку, образну систему та структурні особливості романів зазначених авторів, ідентифіковано психологічні складові «героїчного» й «трагічного» характеру в художньому світі їх історичних романів, подано літературознавчий дискурс історичної та художньої правди, висвітлено специфіку художнього моделювання героїки національного минулого.

З'ясовуючи художні особливості історичної романістики М. Глухенького, увагу зацентровано на романах «Коліївщина» (1966) та «Колії» (1968).

Проаналізований матеріал засвідчує, що провідні конфлікти романів вибудовуються на ґрунті непримиренного протистояння полярних суспільних сил – українського населення та польської шляхти і російського війська.

Аналізуючи творчий доробок письменника, зазначено, що диалогія умовно розподіляється на чотири тематичні центри: зображення життя селянства, гайдамацький рух, польська шляхта, царські поміщики-генерали. У романі кілька сюжетних (основних і побічних) ліній, які сходяться, переплітаються між собою, примушуючи з неослабленим інтересом стежити за долею персонажів. Зрозуміло, що такий широкий тематичний діапазон,

сюжетна розгалуженість спричинилися до багатоплановості й рясної заселеності творів: селяни, козаки, міщани, ченці, ряд історичних постатей – Семен Неживий, Іван Гонта, Максим Залізняк, Микита Швачка, Андрій Журба тощо. Кожен композиційний хід автора скеровується на вияскравлення певної риси характеру дійової особи, на з'ясування специфічних властивостей минулого, самого героїчного духу тієї епохи.

Диалогія прикметна довершеністю композиційного устрою. Перша книжка складається з сімнадцяти частин, друга – з дев'ятнадцяти розділів і епілогу, що забезпечує, насамперед, їх структурну компактність. В експозиційній частині «Коліївщини» відбувається знайомство читача з життям селянства окупованої польською шляхтою Правобережної України, на основі фольклорного й історичного матеріалу описується становище православного духовенства в краї і под. Вихідним моментом (зав'язкою) роману є покарання Неживим пана Мостицького; моментом найвищого піднесення конфлікту (кульмінація) – освячення ножів у Мотронинському монастирі і початок повстання. Вирішується основний конфлікт (властиво, настає розв'язка), коли Гонта приймає рішення перейти на бік повсталого народу. Експозиція «Коліїв» - розповідь про активізацію гайдамаччини, кількісне та якісне употужнення руху; зав'язка подій – об'єднання надвірних козаків із коліями; розв'язка – поразка повстання й жорстокі розправи над його учасниками. Як у більшості класичних романів, усі сюжетні складові диалогії М. Глухенького органічно пов'язані між собою і вмотивовуються самим ходом розвитку конфлікту.

Здійснюючи комплексне системно-аналітичне дослідження творчого доробку М. Глухенького, проведено порівняльний аналіз вище зазначених творів із романами М. Сиротюка «Побратався сокіл» (1964), «На уманських високих кручах», «Слава переможеним» (обидва вийшли 1983 року під спільною назвою «Великий благовіст»). Це трилогія, центром якої є широкомасштабне відтворення українського, польського та російського суспільно-політичного, економічного життя в переддень і під час найбільшого гайдамацького повстання, що ввійшло в історію під назвою Коліївщини. У художньому аспекті кожен із творів відносно самостійний, проте зінтегровані вони єдиним задумом. Читаючи трилогію, простежено, як вона «організовувалася», поставала, розгалужуючись у своїх внутрішніх концептуальних межах.

У першому романі (складається з шести розділів: «Серби», «Хвиля на хвилю», «Право, де ти?», «Біля синьої води», «По містах і селах сумних та невеселих», «На вістрі меча»), скажімо, чимало місця відведено побутописанню, ознайомленню з персонажами. Тут же виформовується комплекс життєвих проблем, поліфонічних сюжетних колізій, відкритість яких зумовлює характер трилогії як цілісного художнього явища (безрадісні будні посполитих; становище надвірного козацтва; життя Івана Гонти та його рішення приєднатися до коліїв і под.).

У романі «На уманських високих кручах» простежено драматичний розвиток ліній провідних персонажів (Гонта, Залізняк, Сагайдак, Швачка,

Ленарт). У восьми розділах твору («Схрещені мечі», «Шваччине судочинство», «Задзвонили в усі дзвони», «Переддень штурму», «Між добром і злом», «Лицедійство за орудою Кирила Сагайдака», «Несподіванка», «Брацлавщина») помітно розширюється сама дія, адже наближається взяття гайдамаками Умані, що мало велике історичне значення. Досить важко назвати героя, на якого письменник звернув би особливу увагу. Основне для нього – відтворити широкомасштабність боротьби, її національно-визвольне спрямування. Із цією метою прозаїк стисло викладає історію гайдамаччини (загін Івана Подоляка), устами рядових бійців заперечує вигадки ворогів про їхню кровожерливість, детально описує тактичні дії колів на підступах до Умані.

В основі третього роману (розділи «Росішки», «Думи-згадки», «Берег правий, берег лівий. Січ», «Не вмирає душа наша») – події, що відбувалися після придушення повстання, коли національне гноблення українського народу посутньо зросло.

Також в розділі проаналізовано роман Миколи Сиротюка «На крутозламі» (1980), над яким автор почав працювати значно пізніше, ніж над багатьма іншими творами. Однак за відтвореними подіями (перші гайдамацькі заворушення в XVIII ст., російсько-турецька війна 1735 – 1739 рр.) він є органічним початком епічного циклу письменника про гайдамацькі рухи.

У процесі дослідження встановлено, що основними ознаками, які характеризують історичну прозу М.Сиротюка і М.Глухенького, є: поєднання документальності та ліризму, пильна увага до відтворення побутового тла й поглиблений інтерес до соціальних, національних, політичних проблем. Їхні твори позначені й стильовими пошуками, проте помічаємо тут і стереотипи, копіювання та самоповторення. Зміст романів свідчить про глибоке знання прозаїками історичного матеріалу, їх уміння проникати в світ суспільних, міжособистісних взаємин, у сферу «дражливої» національної проблематики тощо. Тим часом, творам притаманна певна споглядальність, нахил до самодостатнього мікроаналізу, що помітно злокалізує переконливість мистецьких узагальнень. Зрештою, в часи суворої ідеологічної цензури та самоцензури інакше не могло й бути. Реальні, зримі постаті героїв-борців письменники змальовують повно, всебічно, тяжіючи до глибокого проникнення в їхню психологію, духовний світ. І М. Сиротюк, і М. Глухенький прагнуть не лише розібратися в світоглядних уподобаннях своїх персонажів, а й детально відтворити морально-етичне підґрунтя складного міжнаціонального конфлікту.

Має рацію А. Нямцу, коли стверджує, що традиційні структури, які сконцентровані найбільш універсальні категорії та поняття загальнолюдського досвіду, еволюціонують у національних літературах не як ізольоване в просторово-часовому відношенні явище, а сприймаються в якості своєрідного ідейно-естетичного та морального «підсумку» багатовікової взаємодії різних культур, віддзеркалюють сутнісні тенденції літературного процесу. Одним із свідчень слушності цієї думки є, зокрема, історичні романи

М. Сиротюка та М. Глухенького. Від жанрових властивостей класичного роману письменники запозичили насамперед хронологічний розвиток подій, час від часу порушуваний ретроспекціями, й об'єктивовану манеру оповіді. Однак літератори порушують і нові для вітчизняної художньої прози теми та проблеми. Йдеться передовсім про метафоричний образ героїчної особистості – репрезентанта передової верстви нації, про відтворення внутрішнього потенціалу людини, яка шукає себе у вирі переломних історичних подій, виступаючи водночас виразником авторських ідеалів.

Микола Сиротюк і Микола Глухенький обрали загальнолюдський погляд на героїчну минувшину, виступили послідовними шанувальниками реалістичного письма, динамічних і життєво конкретних сюжетів. Відтак нині, коли здійснюється нова хвиля відродження духовності української нації, мусимо віддати належне цим самобутнім митцям, які поєднували класичну вітчизняну традицію з новітньою.

У третьому розділі – **«Національна минувшина в аналітичному дискурсі Віталія Кулаковського»** – з'ясовано художні особливості романів В. Кулаковського, проведено їх системно-аналітичне дослідження, детально зупиняючись на домінуючих принципах моделювання образів та особливостях трансформації історичної правди в правду художню. В розділі проаналізовано романи «Володимир Мономах», «Северин Наливайко», «Максим Кривоніс», «Іван Сірко», «Мартин Пушкар» та «Дике поле».

В результаті аналізу, виокремлено ряд іманентних рис, притаманних художньому світові зазначеного автора. Серед них :

1) Поетикально-стильова синкретичність як одна з художніх особливостей історичної романістики В. Кулаковського. Творча манера письменника розвивалася загалом у межах реалістичної традиції, що й зумовило основні способи художнього моделювання дійсності. Тим часом прозаїк зазнав виразних впливів панівного на той час соціалістичного реалізму. Останній вплинув, зокрема, на підходи до осмислення характерів героїв, історичних процесів виключно крізь призму класової боротьби, протистояння різних соціально-майнових станів. Подібний соціологічний ракурс призвів до часом відвертого викривлення історичних фактів, їх спотвореної інтерпретації. Однак зауважене жодною мірою не применшує мистецької вартості творів досліджуваного автора.

2) Аналітичний дискурс романів В. Кулаковського репрезентує багатогранний фольклорно-історичний образ України. В основі цього образу – розуміння національної історії як перманентної боротьби етносу за право на існування, самовизначення, самоорганізацію. Властиво, такі погляди зумовили звернення автора до переломних моментів історичного поступу нації – доби Київської Русі, Хмельниччини, Коліївщини. Основна ж проблематика його творів – героїка боротьби за волю вічно гнаного чужинцями народу.

3) Прикметною ознакою творів В. Кулаковського є слідування в річищі історичної правди, дотримання принципу достовірності зображення подій, характерів. Чи не найважливішим “показником” достовірності в романістиці письменника виступає документальність, зреалізована через звернення до

історичних фактів, літописних і документальних джерел. Документи в текстуальній площині творів прозаїка здебільшого зберігають свою формальну завершеність, використовуються у первинному вигляді (листи, літописні записи, законодавчі акти, універсали тощо). Власне, таку ж природу має й чітко виражена інтертекстуальність – “відлуння” одних текстів у структурі інших.

4) В основу сюжетно-композиційної організації більшості романів В.Кулаковського покладено хронотоп дороги, зустрічі двох героїв. Це, як правило, відіграє експозиційну роль, окреслюючи історичне тло й передумови подальших подій. Тому простежено типові сюжетні схеми, шаблонні композиційні прийоми, якими письменник раз-у-раз послуговується, відтворюючи аналогічні події, різні пригоди (зустріч, полон, втеча, викрадення, пошук нареченої тощо). У творах “Северин Наливайко”, “Іван Сірко”, “Максим Кривоніс”, “Золота галера” на повну силу виявляються ознаки пригодницького роману вальтерскоттівського типу. Сюжетна їх структура ґрунтується на поєднанні історичних подій, процесів і любовно-пригодницьких мотивів (художній вимисел).

Певний схематизм, ілюстративність спостережено й у зображенні історичних постатей, що зумовлюється насамперед ідеологічними чинниками. Догмати соцреалізму передбачали своєрідний канон у художньому моделюванні героїв. Вони мали виглядати безкомпромісними борцями за ідею, неситими в своїх переконаннях, виявляти почуття жертвності на користь загальної справи.

5) Стильовий “фон” романів В. Кулаковського формує синтетичне використання як реалістичних, так і романтичних засобів відображення буття. Як ідейно-художній напрям, спосіб художнього мислення реалізм ґрунтується на пізнавально-аналітичних началах, що спричинилося до зацікавлення письменника проблемами взаємин людини та соціуму, впливу соціально-історичних обставин на формування характеру особистості, обумовило конкретно-історичний підхід до явищ дійсності, розуміння історії як поступального розвитку цивілізації. Тим часом історичні романи письменника засвідчують численні впливи світоглядних позицій, естетичних концептів романтичної школи.

На загал же, твори В. Кулаковського – це якісні зразки історико-синтетичних романів (за термінологією О. Проценко). Прикметними їх рисами вважаються: художня матеріалізація письменницького сприйняття та переосмислення подій і постатей минулого; історична правдивість, що забезпечується ґрунтовним вивченням наукових, літературних і фольклорних джерел, ретельним відбором найважливіших фактів; урізноманітнення композиційної й хронотопної побудови, тяжіння до заглиблення у внутрішній світ персонажа.

Аналітичний дискурс романів В. Кулаковського сприймається як органічна складова загального дискурсу вітчизняного історичного прозописма з його характерними завданнями – утверджувати неповторність історичного поступу української нації, її самоцінність, рівноправність із-поміж

інших етнічних груп. Характеризуючи твори П.Загребельного на історичну тематику, В. Дончик слушно спостеріг, що провідна духовна настанова письменника – урівноважити рідний народ із іншими, повернути його на європейський буттєвий терен таким, яким він на цьому терені тисячоліттями жив. Ці спостереження повною мірою стосуються й романістики В. Кулаковського, чия історична проза посідає помітне місце в українській літературі другої половини ХХ століття.

У «**Висновках**» синтезовано результати дослідження.

Зростання інтересу до минулого пов'язане, зазвичай, із актуалізацією історичної пам'яті в суспільній свідомості. У драматичній дійсності другої половини ХХ століття в пошуках шляхів у майбутнє українські митці, осягаючи єдність теперішнього і минулого, прагнули віднайти почуття стабільності людського існування на землі. У передмові до роману «Лисиці у винограднику» Л. Фейхтвангер завважив, що історичний романіст, тяжіючи до зображення сучасності, «шукає в історії не попелу, а полум'я». Цей образний вислів чи не найкраще характеризує історичну прозу Миколи Сиротюка, Віталія Кулаковського і Миколи Глухенького. Їхні твори з'явилися в часи, коли вітчизняна історична наука перебувала в глибокій кризі. Згубні перепони, що заважали у так званій період «застою» роботі вчених, долалися в історичній прозі завдяки її специфіці. Покоління письменників, що ввійшло в літературу в середині 1960-х років, відчувало потребу відновити «оббріхану» історію народу. До цієї генерації й належали М. Сиротюк, В. Кулаковський та М. Глухенький.

Творчість цих митців розвивалися в руслі подолання однобічності, естетичної вузькості, тенденційності у відборі фактажу, відмови від політизації історії й ідеалізації історичних осіб. Ясна річ, що на характер художнього осмислення героїчного минулого в їх прозі вплинули суперечності епохи, прикметної, з одного боку, пафосом внутрішнього розкріпачення, а з другого – моментами уповільнення, регресу в соціально-політичній, економічній, ідеологічній сферах. Потреба правди й неможливість зреалізувати її в підцензурному друці без замовчувань змушувала літераторів шукати в минулому відповіді на злободенні питання. В умовах «застійного» часу історична проза була для Сиротюка, Кулаковського і Глухенького ще й формою відходу від заідеологізованої сучасності. Зчаста історія ставала для них і своєрідним засобом загострення соціально-політичних та морально-філософських проблем сучасної дійсності.

Грандіозний задум письменників – образно змоделювати героїчну й багатостраждальну історію козаччини, гайдамацьких рухів – натхненний національно-патріотичним пафосом, що з часів «Повісті врем'яних літ» і козацьких літописів є однією з визначальних ознак вітчизняної літератури. Відповідно до замислу – простежити основні етапи національно-визвольних змагань українського народу – у фокусі художньої обсервації всіх трьох авторів опинилися переломні події XVII – XVIII століть. А центром уваги В.Кулаковського у романі «Володимир Мономах» стають ще й світоглядні суперечки, боротьба за владу в ситуації військової загрози ззовні та

внутрішніх чвар періоду Київської Русі. Провідні політичні, військові, ідеологічні конфлікти визначають систему художніх колізій і характерів у романах М. Сиротюка, В. Кулаковського, М. Глухенького. Визначають, проте не вичерпують, адже митців турбує сам історичний процес розвитку нації. Доля народу є для прозаїків тим вищим ціннісним критерієм, на ґрунті якого вони вибудовують власні історіософські концепції, оперті не лише на досвід «сивої» історії, а й на уроки недавнього минулого.

Специфічною ознакою осмислення історичних тем і сюжетів у прозі М. Сиротюка, В. Кулаковського та М. Глухенького є інтерес до вічних моральних проблем – життя і смерть, совість і обов'язок, любов і ненависть, вірність і зрада, добро і зло, творення і руйнація. Ця проблематика набуває особливої масштабності й значущості, бо спроектовується на події, від яких залежала доля цілої нації. Обравши шлях морально-філософського осягнення лицарського минулого, прозаїки вступають з читачем у діалог про політику й духовність, народ і владу, особистість та державу. Вічні ж теми, на думку авторитетних дослідників історичного жанру, перейняті пошуками смислу життя та першосутності, ролі особистості в контексті всесвіту. Через це в художніх творах поряд з критерієм Краси постає критерій Правди як визначальні етичні чинники, перейняті морально-етичними принципами.

Невід'ємними складовими процесу відтворення національно-визвольної боротьби українців у романах усіх трьох прозаїків є фольклор та історія, що, взаємодіючи, виявляють певні закономірності трансформації уснопоетичних, історичних елементів у літературі. Основними джерелами творів стали усна народна творчість та історичні пам'ятки, що широко використовувалися як у самих художніх текстах, так і в ході підготовки до їх написання.

Український фольклор із характерною для нього сукупністю тем, сюжетів давав величезні можливості для героїзації минулого. Саме тут письменники віднаходили не лише події, мотиви, а й позитивних і негативних персонажів. Відтак осмислення фольклорної образності виступає важливим аспектом аналітичного прочитання романів М. Сиротюка, В. Кулаковського і М. Глухенького, що сприяє адекватному усвідомленню їх ідейно-художніх задумів, жанрової своєрідності. Образна специфіка даної романної прози може інтерпретуватися крізь призму жанрової системи фольклору. Ремінісценції жанрів усної народної творчості продукують певний тип образності, втілюваній на різних рівнях внутрішньої структури літературного твору.

Із сюжетно-композиційним рівнем романів співвідноситься образність билини, легенди («Володимир Мономах» В. Кулаковського), історичної пісні, історико-героїчного переказу, народного оповідання (дилогія М. Глухенького, трилогія та «На крутозламі» М. Сиротюка). Специфіка функціонування образів персонажів теж зумовлена ремінісценціями з різних фольклорних жанрів. Уснопоетична образність, реалізуючись на рівні авторської аксіології, сприяє виявленню ідеалу та антиідеалу письменників у текстах романів. Ідеал митця, як правило, виявляється через образність фольклорних жанрів, у яких розкриваються важливі субстанціальні якості українського характеру: богатирство, життєва мудрість, патріотизм, прагнення до волі. Виявленню

антиідеалу сприяє образність ярмарку («Іван Сірко» В. Кулаковського), весілля («На уманських високих кручах» М. Сиротюка), бенкету («Коліївщина», «Колії» М. Глухенького). Близькою до уснопоетичної в аналізованих творах є сама модель віддзеркалення лицарського й водночас трагічного минулого, спрямованість проти національного гноблення. Автори дошукувалися шляхів від генези образів усної народної творчості до специфіки світосприйняття етносу, його моралі, етики, закладених у фольклорі. Залучення до романів образності, мотивів і жанрів усної поезії посутньо сприяло чіткості впровадження літераторами думки про національну ідентичність українського народу, що набувало підкреслено актуального звучання в умовах його бездержавності.

У художніх оцінках доби Київської Русі, козаччини та гайдамаччини письменники спиралися переважно на науково об'єктивний історичний матеріал (М. Костомаров, М. Максимович, В. Антонович, М. Грушевський, І. Крип'якевич, Д. Дорошенко, П. Мірчук), архівні й документальні джерела. Тим часом помічаємо в їхніх творах спричинені ідеологічним тиском і літературною політикою доби напівправду, замовчування, напередзаданість. Важливо однак, що митці наголошують на непересічній ролі козацтва, гайдамаків у всенародній боротьбі за українську державність. У романах простежено акцентація антиукраїнського характеру польської та російської політики, звучить голос в оборону «окремішності» України, демократичності її форми правління. Відчуття історії, зв'язку часів зумовило й сучасний ракурс досліджуваної історичної романістики, що, не модернізуючи минуле, не вбираючи сьогочасних проблем в одяг давнини, спрямовувалася проти колоніалізму, насильства. Характерною стильовою ознакою творів є введення в художню структуру тексту документа не лише як переконливого аргумента, а й матеріалу для потлумачення певної суспільної ситуації. Захоплення письменників історичним матеріалом спричинено іноді до збіднення характерів, до з'яви персонажів, покликаних лише «проілюструвати» ту чи іншу подію. Однак, у романах усіх трьох авторів простежуються загалом оригінальні трансформації історичної правди в правду художню. Окрім того, звернення романістів до героїчного минулого заповнює серйозні прогалини в науковій історії України. У їхніх творах не пропущено жодної із значних військових, політичних, ідеологічних подій описуваного часу; із-поміж героїв широкого повістування репрезентовані всі історичні особи, так чи інакше зафіксовані в джерелах.

Історична романістика М. Сиротюка, В. Кулаковського і М. Глухенького засвідчила орієнтацію на переосмислення та гармонізацію традицій і новаторства. Митці виявилися ближчими до традицій української класики (П. Куліш, М. Старицький, І. Нечуй-Левицький), ніж до своїх безпосередніх попередників по новітній літературі (З. Тулуб, І. Ле, П. Панч). Тоталітарний устрій як знаряддя нищення свободи, гідності, духовності особистості – це своєрідний підсумок художнього осягнення письменниками героїчної історії, що і за змістом, і за формою було новим словом української прози внаслідок творчого послугування національними традиціями. Сенс

звернення авторів до традицій полягає насамперед у тому, щоб наблизити до сучасності історично віддалені події, сповнити їх актуальними проблемами, ідеями, зробити семантично більш зрозумілими сучасному читачеві. Маємо підстави й для висновку про присутню політизацію та психологізацію «запозичених» сюжетів, образів під кутом зору сучасної прозаїкам історико-культурної реальності. Новаторство аналізованих творів – у стереоскопічності віддзеркалення подій на значному в часових і просторових вимірах життєвому матеріалі; в різновекторності художнього бачення історичних осіб, соціальних і національних конфліктів. Новизна досліджуваних романів визначається також тяжінням письменників до висвітлення не лише буття, а й душевної організації, психічного стану української людини, яка опинилася у вирі складних історичних подій.

Без побоювання будь-яких аберацій можемо твердити, що М. Сиротюк, В. Кулаковський і М. Глухенький виступили творцями новітнього героїчного епосу, які добре пам'ятали «старі пісні предків».

При цьому традиціоналізм митців можна назвати «поверненням в укоріненість» (М. Гайдеггер). Саме це є підґрунтям їхньої художньої історіософії – конкретного бачення героїчного минулого України, образної моделі подій і явищ історичного, соціально-політичного й духовного буття народу крізь виміри своєї доби. В естетичних концепціях Миколи Сиротюка, Віталія Кулаковського, Миколи Глухенького історія наділяється значним духовно-виховним потенціалом, а відтак її закони неодмінно слід виявляти й усвідомлювати. Доторк до лицарської минувшини надихає людину життєвою снагою, збагачує досвідом, розбурхує в ній потяг до вічного неспокою-вдосконалення. У такий спосіб прозаїки обертали погляд, думку українців до уроків багатостраждальної вітчизняної історії, прагнули пробудити приспану історичну пам'ять, сприяли консолідаційним процесам у розвитку нації. У своїй творчості вони порушили цілий ряд пекучих проблем, що стосуються об'єктивних закономірностей і духовно-моральних констант історичного процесу X – XI, XVII – XVIII століть, сенсу буття бездержавного етносу, шляхів реалізації національно-визвольної енергії українців в історії й віднайдення національної ідентичності. Великою мірою злободенними ці питання залишаються й у наш час, коли пишуться сторінки історії нового тисячоліття.

Основні результати досліджень висвітлено в таких публікаціях :

1. Віннічук, А. Художній світ історичної прози Миколи Сиротюка // Київ. старовина. – 2007. – № 4. – С.154-170.
2. Віннічук, А.П. «Посіяли гайдамаки в Україні жито...»: (тема гайдамаччини в прозі Я. Стецюка, В. Кулаковського, А. Дрофаня, Р. Чумака) // Вісн. Київ. славістич. ун-ту / редкол.: Ю.М.Алексєєв (голов.ред.) та ін. – К., 2007. – № 36. – С.89-110.
3. Віннічук, А. Рецепція гайдамаччини Миколи Сиротюка // Наук. зап. – Т., 2008. – Вип. 2. – С.12-18. – (Сер. «Літературознавство»).

4. Віннічук, А. Національна минувшина в аналітичному дискурсі прози Миколи Глухенького // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К.Д. Ушинського / редкол.: А.М. Богуш (голов.ред.) та ін. – О., 2008. – № 8/9. – С.238-244.

5. Віннічук, А. Історична романістика М. Сиротюка, В. Кулаковського та М. Глухенького: традиції і новаторство // Наук. зап. – Т., 2008. – Вип. 3. – С.31-40. – (Сер. «Літературознавство»).

6. Віннічук, А. Художня специфіка історичного роману В. Кулаковського «Володимир Мономах» // Література. Фольклор: пробл. поетики: зб. наук. пр. / редкол.: А. Козлов (відп. ред.) та ін. – К., 2008. – Вип. 31. – С.488 – 494.

7. Віннічук, А. Концепція національної минувшини та способи її художньої реалізації в історичній прозі М. Сиротюка, В. Кулаковського, М. Глухенького // Література. Фольклор: пробл. поетики: зб. наук. пр. – К., 2009. – Вип. 31. – С.104 – 111.

АНОТАЦІЯ

Віннічук А.П. Концепція героїчного минулого України та способи її художнього втілення в романній прозі другої половини ХХ століття (М. Сиротюк, В. Кулаковський, М. Глухенький). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2009.

Дисертація є цілісним дослідженням художньої спадщини Миколи Сиротюка, Віталія Кулаковського та Миколи Глухенького. У ході роботи вперше в українському літературознавстві простежено генезу та основні етапи еволюції світоглядно-естетичних переконань зазначених авторів, проаналізовано жанрово-стильову специфіку, образну систему та структурні особливості романів: «Побратався сокіл», «На уманських високих кручах», «Слава переможеним» М. Сиротюка; «Коліївщина» та «Колії» М. Глухенького; «Володимир Мономах», «Северин Наливайко», «Максим Кривоніс», «Іван Сірко», «Мартин Пушкар», «Дике поле» В. Кулаковського, подано літературознавчий дискурс їх історичної та художньої правди. Окрему увагу приділено характеристиці ключових моментів розв'язання проблеми «людина – історія» в обраних для аналізу творах, визначенню здобутків і втрат історичної прози митців, формуванню їх літературознавчої оцінки, встановленню місця та ролі у вітчизняному письменстві зазначеного періоду.

Ключові слова: історичний роман, художній вимисел та домисел, дискурс, сюжет, поетика, жанр, стиль, структура, композиція.

АННОТАЦИЯ

Винничук А.П. Концепция героического прошлого Украины и способы ее художественного воплощения в романной прозе второй половины ХХ века (Н. Сиротюк, В. Кулаковский, Н. Глухенький). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, 2009.

Диссертация является целостным исследованием художественного наследия Николая Сиротюка, Виталия Кулаковского и Николая Глухенького. В ходе работы впервые в украинском литературоведении прослежено генезу и основные этапы эволюции мировоззренческо-эстетических убеждений отмеченных авторов, проанализирована жанрово-стилевая специфика, образная система и структурные особенности романов: «Побратался сокол», «На уманских высоких кручах», «Слава побежденным» Н. Сиротюка; «Колиивщина» и «Колеи» Н. Глухенького; «Владимир Мономах», «Северин Наливайко», «Максим Кривонос», «Иван Сирко», «Мартын Пушкар», «Дикое поле» В. Кулаковского, подан литературоведческий дискурс их исторической и художественной правды. Отдельное внимание уделяется характеристике ключевых моментов решения проблемы «человек - история» в избранных для анализа произведениях, определению достижений и потерь исторической прозы писателей, формированию их литературоведческой оценки, установлению места и роли в отечественном писательстве отмеченного периода. Инновация исследования заключается в синкретических подходах к решению исследуемых проблем. Работа сопутствует дальнейшему осмыслению вопросов идейно-тематического прочтения текста, жанровых форм, литературного характера, помогает внедрению объективных критериев в подходах к пониманию историософии, развития внутрилитературных традиций в украинском художественном процессе.

Ключевые слова: исторический роман, художественный вымысел и домысел, дискурс, сюжет, поэтика, жанр, стиль, структура, композиция.

SUMMERY

Vinnichuk A.P. The conception of Ukraine's heroic past and methods of its artistic embodiment in the novel prose of the second half of the XX century. (M. Sirotyuk, V. Kulakovskij, M. Gluhen'kyj). – Manuscript.

The dissertation for the Candidate of Philological Science's degree in speciality 10.01.01 – Ukrainian Literature. – Kyiv National Taras Shevchenko University, Kyiv, 2009.

The following dissertation is an integral research of the artistic heritage of Mykola Sirotyuk, Vitalij Kulakovskij and Mykola Gluhen'kyj. In the course of this work there has been traced genesis and the main stages of these authors' aesthetically-worldview beliefs evolution, analyzed genre-stylistic specific, vivid system and structural features of the following novels: "Falcon fraternized" ("Pobratavsja sokol"), "On the high steep slopes of Uman" ("Na Uman's'kih vysokih kruchah"), "Glory for defeated" ("Slava peremozhenym") by M. Sirotyuk; "Kolijivshchina", "Koliji" by M. Gluhen'kyj; "Volodimir Monomah", "Severin Nalivajko", "Maksim Krivonis", "Ivan Sirko", "Martin Pushkar", "Wild field" ("Dyke pole") by V. Kulakov'skyj; also in this work there has been given the literary discourse of their historical and artistic

truth. Special attention is devoted for description of the key moments of solving the “human – history” problem in the works selected for the analysis, determination of achievements and losses of writers’ historical prose, forming of its literary appraisal, establishment of its place and part in the domestic writing of the noted period.

Key words: historical novel, artistic fiction and conjecture, discourse, plot, poetics, genre, style, structure, composition.